

РЕЦЕНЗІЯ
кандидата юридичних наук, професора
Тараса СОЗАНСЬКОГО на дисертацію
Алоїзи ШУГАЛО на тему
«Кримінальна відповідальність за домашнє насильство в Україні»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії (081 Право)

Актуальність теми дослідження.

Кримінальна відповідальність за домашнє насильство в Україні залишається важливою темою, оскільки проблема не втрачає своєї гостроти. Воно має серйозні правові, психологічні та соціальні наслідки. Незважаючи на значні зусилля держави у боротьбі з цим явищем, воно продовжує загрожувати життю, здоров'ю та добробуту тисяч громадян. З кожним роком збільшується кількість зафіксованих випадків насильства, що свідчить як про зростання самої проблеми, так і про підвищення рівня обізнаності населення.

Домашнє насильство – це не лише соціальна проблема, а й серйозне правопорушення, що має важливе значення у кримінально-правовій сфері. З прийняттям змін до Кримінального кодексу України у 2019 році (запровадження статті 126-1 КК України) домашнє насильство набуло статусу кримінального правопорушення. Це означає, що воно більше не розглядається лише як адміністративне правопорушення, а є окремим складом злочину, за який передбачено покарання. Такий підхід відповідає міжнародним стандартам захисту прав людини, зокрема Конвенції Ради Європи про запобігання насильству щодо жінок і домашньому насильству (Стамбульська конвенція), яку Україна ратифікувала у 2022 році.

Соціальні та психологічні аспекти також відіграють важливу роль у цьому питанні. Постраждалі часто залишаються наодинці зі своєю проблемою через страх осуду або залежність від кривдника. Додатковий виклик у боротьбі з домашнім насильством створила повномасштабна війна, яка лише загострила ситуацію, спричинивши додатковий стрес, фінансову нестабільність та

посттравматичні розлади, що можуть провокувати випадки насильства в родинях.

Тому актуальність представленої до захисту дисертації Алоїзи Шугало «Кримінальна відповідальність за домашнє насильство в Україні», не викликає сумнівів. Вона достатньо повно викладена у вступі до роботи та зумовлена, насамперед, відсутністю комплексних розробок піднятої проблематики. Кримінально-правова наука, на жаль, не має комплексних теоретичних розробок, які б присвячувалися дослідженню питань кримінальної відповідальності за домашнє насильство.

Обґрунтованість, достовірність та новизна представлених результатів дослідження. Новизна наукових положень визначається тим, що дисертація є першим комплексним сучасним дослідженням кримінальної відповідальності за домашнє насильство в Україні.

Ознайомлення з дисертацією дозволяє, насамперед, констатувати безсумнівно позитивні положення роботи. Слід відзначити такі новітні положення, узагальнення, висновки, пропозиції і рекомендації, сформульовані дисертанткою у ході проведення дослідження:

– запропоновано виключити вказівку на фізичне насильство з диспозиції ст. 126-1 КК України; такі діяння охоплюватимуться загальними нормами КК України про фізичне насильство (без ознаки систематичності), оскільки чинний припис про систематичне домашнє фізичне насильство (ст. 126 КК України), фактично, закріплює привілейований склад фізичного насильства. Відтак, обґрунтовано, що дії, які полягають у «застосуванні насильства, що не спричинило тілесних ушкоджень» (ст. 173-2 КУпАП), мають отримати не адміністративно-правову, а кримінально-правову оцінку, позаяк застосування фізичного насильства завжди має зумовлювати кримінально-правові наслідки з огляду на значущість об'єкта посягання;

– доведено, що вказівка на суспільно небезпечні наслідки (у виді фізичних чи психологічних страждань, втрати працездатності, розладів здоров'я, погіршення якості життя потерпілої особи, емоційної залежності) у нормі про

домашнє насильство є перебільшеною, позаяк у разі застосування насильства завжди настають негативні наслідки для потерпілої особи, а криміноутворююча складова полягає у систематичності таких діянь. Визначені на законодавчому рівні наслідки лише зумовлюють додаткові процесуальні складнощі під час доказування обставин вчинення зазначеного правопорушення та не мають самостійної суспільної небезпечності;

– виявлено непослідовність формулювання на законодавчому рівні окремих ознак домашнього насильства, зокрема: невиокремленість ознаки тривалості розладу здоров'я, що свідчить про понятійно-термінологічну невпорядкованість; сумнівність вказівки на емоційну залежність та погіршення якості життя як суспільно небезпечних наслідків домашнього насильства (такі можуть виникнути в особи і без його застосування чи попри його застосування); застосування у диспозиції ст. 126-1 КК України поняття «винний» (суперечить презумпції невинуватості); вживання термінологічного словосполучення «щодо подружжя чи колишнього подружжя», адже до подружнього союзу належать дві особи, а у нормі, вочевидь, мало бути зазначено «щодо одного з подружжя»; застосування терміна «психологічне насильство» замість «психічне насильство», що свідчить, із огляду на семантичний зміст, про термінологічну неточність

Заявлені положення відбивають очевидну теоретико-прикладну спрямованість, оригінальність та наукову обґрунтованість проведеного дослідження. Це вдалося забезпечити шляхом формування належних методологічної, науково-теоретичної, нормативної та емпіричної основ дисертації. Нормативні положення та теоретичні джерела були піддані ґрунтовному аналізу та оригінально інтерпретовані автором. Загалом це дало змогу Алоїзі Шугало представити самостійну наукову роботу, яка відповідає критеріям сучасних актуальних правових розробок.

Оцінка змісту дисертації, рівня виконання поставлених завдань та оволодіння методологією наукової діяльності. У цілому науковий рівень

рецензованої роботи дозволяє надати виключно позитивну оцінку її змісту, визнати її завершеною науковою працею, яка характеризується єдністю змісту і свідчить про особистий внесок Алоїзи Шугало в науку кримінального права. Стиль викладення матеріалу – науковий, літературний. Робота містить й інші теоретичні положення та науково обґрунтовані результати, що розкривають важливі науково-прикладні питання.

У розділі 1 досліджено стан теоретичного дослідження кримінальної відповідальності за домашнє насильство; проведений аналіз історії розвитку кримінальної відповідальності за домашнє насильство; розглянуто міжнародний та зарубіжний досвід регламентації кримінальної відповідальності за домашнє насильство.

У розділі 2 здійснено юридичний аналіз складу домашнього насильства. Проведено ґрунтовний аналіз кожного з елементів складу кримінального правопорушення.

У розділі 3 охарактеризовано актуальні питання кваліфікації, караності та призначення покарання за домашнє насильство.

Методологічною основою дисертації є широкий спектр методів наукового пізнання. Здебільшого у роботі використано такі методи: діалектичний; історичний; порівняльно-правовий; дедукції та індукції; юридичної герменевтики; аналізу; синтезу; моделювання; статистичний; соціологічний; узагальнення. Ці та інші методи наукового пізнання використано у сукупності.

Наукове та практичне значення результатів дослідження. Представлена робота містить низку положень та висновків, які впроваджені у правотворчості, навчальному процесі та в правозастосовній діяльності, що підтверджено відповідними актами впровадження та довідками практичних працівників (Акт про впровадження наукових розробок дисертаційного дослідження у навчальний процес кафедри кримінального права та процесу Львівського торговельно- економічного університету від 16.01.2025; Довідка

про впровадження результатів дисертаційного дослідження у роботу Ради адвокатів Львівської області від 11.11.2024 № 357; Довідка про впровадження та апробацію результатів дисертаційного дослідження в діяльність Франківського суду м. Львова від 15.01.2025). Передусім практичне значення здобутих результатів полягає у можливості їх використання для вдосконалення кримінального законодавства України: автором висувуються конкретні пропозиції, спрямовані для подальшого вдосконалення КК України щодо регламентації кримінальної відповідальності за домашнє насильство. Також вбачається потенціал використання результатів авторських розвідок у науково-дослідній діяльності щодо подальшого дослідження питань кримінальної відповідальності за домашнє насильство.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій в опублікованих наукових працях. Кількість та науковий рівень підготовлених наукових праць відповідає вимогам, встановленим для оприлюднення результатів дисертацій. А саме за темою дисертації вийшло 7 наукових публікацій, із них 5 статей у наукових фахових виданнях України категорії «Б», а також 2 тези доповідей на науково-практичних заходах.

Дані про відсутність текстових запозичень та порушення академічної доброчесності. Текстових запозичень без посилань на джерела та інших порушень академічної доброчесності не виявлено.

Дискусійні положення та зауваження. Зазначаючи безперечні позитивні характеристики дослідження, слід звернути увагу на ті положення, які потребують додаткового обґрунтування та обговорення:

1. У своїй роботі (стор.95) здобувачка стверджує, що поняття «образа» і «приниження» є тотожними та зазначає, що приниження це завжди образа і навпаки. Однак, такий висновок видається не достатньо обґрунтованим, оскільки поняття образа характеризується як зневажливе висловлювання, негарний вчинок, що спрямовані проти кого-небудь, і викликають у нього почуття гіркоти, душевного болю. Під приниженням розуміється поведінка

людини, метою і результатом якої є падіння у принижуваного почуття власної гідності та його гідності в очах інших людей. Тому під час захисту хотілося б почути додаткові аргументи на користь висловленої авторкою позиції.

2. Запропонована у роботі нова редакція статті 126-1 КК України передбачає відсутність фізичного насильства, як ознаки складу цього кримінального правопорушення. Однак, у висновках (стор 183) авторка вказується, що цей склад є спеціальним (за ознакою потерпілого) по відношенню до норм про умисне легке тілесне ушкодження (ст. 125), побої і мордування (ч. 1 ст. 126). Так позиція видається не логічною.

Також, на стор. 90-91 ведеться дискусія про те, що одиночний випадок насильства в сім'ї повинен бути кваліфікований як побої і мордування (ст. 126 КК України) або катування (ст. 127 КК України), адже для застосування аналізованого складу кримінального правопорушення потрібно систематичне вчинення фізичного насильства. Відтак, робиться висновок, що логічним буде обмежитись у диспозиції ст. 126-1 КК України такими формами насильства, як психічне та економічне. Як аргумент на користь цієї позиції наводиться приклад про те, що на законодавчому рівні у ст. 126-1 КК України не виокремлено сексуальне насильство, а лише додано відповідну «домашню» кваліфікуючу ознаку до відповідної статті. Проте, в роботі немає пропозиції доповнити статті 126 і 127 КК України кваліфікуючою ознакою яка б вказувала на те, що побої, мордування чи катування було вчинено як домашнє насильство.

Викладене вище є власною позицією мають дискусійний характер і не впливають на загальну позитивну оцінку роботи.

Висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам.
Підсумовуючи викладене, можна зробити висновок, що дисертаційна робота Алоїзи ШУГАЛО є самостійним, оригінальним, актуальним науковим дослідженням, в якому отримано нові науково обґрунтовані результати, що мають важливе теоретичне та практичне значення та вирішують важливу

наукову проблему – створення фундаментального наукового підґрунтя для належної кримінально-правової характеристики складів злочинів, що пов’язані з відповідальністю за домашнє насильство.

За актуальністю, новизною, достовірністю та обґрунтованістю, науково-теоретичною та практичною значущістю результатів, кількістю та обсягом публікацій, оформленням дисертація відповідає вимогам, передбаченим наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. № 40 (зі змінами, внесеними наказом Міністерства освіти і науки від 31.05.2019 р. № 759) та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44.

Відповідно автор дисертації – Алоїза ШУГАЛО – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 - Право.

Рецензент:

**кандидат юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінально-правових
дисциплін навчально-наукового інституту
права та правоохоронної діяльності
Львівського державного університету
внутрішніх справ**

Тарас СОЗАНСЬКИЙ